

SLOVENSKE NIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 Din

za pol leta 30 Din

za vse leto 60 Din

Posamezne številke 1.50 Din

V zamestvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 19. februarja 1937.

Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadržna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Klic malega naroda
po življenju

V švicarskem Zürichu je začel od novembra 1936. leta izhajati polmesečnik »Europäische Stimmen«, ki ima namen, da zagovarja samostojnost, svobodo ter neodvisnost narodov in držav srednje in južnovzhodne Evrope, posebno pa malih narodov in držav. Pisan je nemški, a prinaša tudi angleško in francosko izdajo. V 2. januarjski številki 1937. leta je v nemški izdaji priobčil »Pismo iz Ljubljane«, ki ga je spisal dr. Dragotin Lončar. Prinašamo bistveno vsebino tega pisma v prevodu. Opomba uredništva.

Po svetovni vojni je bilo slovensko ozemlje razbito na štiri kose. Tudi sami smo bili nekaj krivi tega, ker smo bili prezaupni in premalo samostojni. Veliki narodi so z nami poravnavali svoje račune, a pravica do samoodločbe se je izkazala kot mamilo in slepilo.

Izgubili smo tretjino svojega naroda, ki je pripadel Avstriji in Italiji (nekaj tudi Madžarski) kot naselbina ali kolonija, kakor bi bil brez zgodovine in omike, brez zanimanja za duševno in gospodarsko življenje sosledstva in sveta.

Od zgodnjega srednjega veka dalje spadajo Slovenci po omiki, gospodarstvu in politiki k evropskemu zahodu. Izgubivši zgodaj svojo politično samostojnost, so bili razbiti v osem upravnih področij in so samo v dveh nekdanjih avstrijskih deželah (Goriški in Kranjski) dosegli neko veljavo; zato je umevno, da so hrepeneli po svobodi in združitvi. Čeprav majhni po številu, so se častno udeleževali splošnega dela za znanost, umetnost in književnost. Tudi v gospodarski organizaciji, posebno v zadržništvu, so dosegli precej. Njih trgovina je bila navezana na Jadransko morje kot izhodišče v svet. Po svetovni vojni so jim ta vrata v svet zapahnjena.

Slovenija leži na križišču dveh prehodnic od severa proti jugu in od zahoda proti vzhodu. Osvojevalni nameni dveh velikih sosednjih narodov: Italijanov in Nemcev se križajo prav na našem ozemlju, ki jim dela napotje: Nemcem pri prediranju na Jadran, Italijanom pri pohodu na vzhod in v Podonavje. Problem o rešitvi slovenskega vprašanja postaja na ta način evropski problem: Ali se naj južnovzhodna Evropa organizira demokratično, v miru po načelu samoodločbe posameznih malih narodov ali pa zapade samovoljstvu nekaterih avtoritativno vladanih velesil, ki bi prevzele nekdanjo vlogo Avstro-Ogrske?

Pri vseh dosedanjih obračunavanjih velesil med seboj so prišli Slovenci iz dežja pod kap. Današnja usoda slovenskega prebivalstva v Italiji in Avstriji je izredno težka; posebno v Italiji delajo neprikrto na to, da nas raznarode.

Majhen narod ali njegova manjšina more nasproti velikim državam zasidrati uresničitev svojih narodnih pravic in svojih narodnih vzorov edinole v vladi ljudstva ali demokraciji in v splošnem miru.

Logični nasledek iz tega je ta, da morajo Slovenci iz lastne koristi nasprotovati vsakemu absolutističnemu vladarstvu. Zato bi bilo treba, da zagovarjajo tudi v Jugoslaviji takšen način vladarstva, ki jim zagotavlja v skupni državi dejansko enakopravnost, poln razvoj narodnega življenja in s tem tudi zadosten vpliv gledé usode rojakov v tujih državah.

Slovenska politika doslej ni dovolj upoštevala te okolnosti. Somišljeniki obeh glavnih smeri v slovenski politiki: liberalno-meščanske in konservativno-kmečke so se v splošnem ravnali po dnevni usmerjenosti, da so bili v opoziciji teoretično vneti zagovorniki narodne enakopravnosti in svobode ljudstva, v vladi pa praktično popustljivi na zgoraj in nasilni na zdolaj nasproti drugače mislečim, ker niso bili dosledno prosti vsakih skomin po avtoritativni vladavini.

V nasprotju z njimi se razvija v Sloveniji polagoma (prav za prav že od preobrata sem) ljudsko gibanje, ki se je vnovič pojavilo po volitvah z dne 5. maja 1935. leta. To gibanje je odločno demokratično, narodno in socialno ter se v pri-

Dr. I. št.:

Samouprave na platnu

II.

Porazdelitev pojmov.

(Dalje)

Državnopravna veda, zlasti njeni »elementi«, bodo imeli opravka z našim notranjim bodočim življenjem šele, ko bo določeno. Tako, kot ve ta veda danes, da je država že od začetka urejena centralistično

in unitaristično.

Zato naj unitaristi nikar ne »balansirajo nad nevarnimi prepadi«, dokler ne bo veda o državnem pravu na podstavi uveljavljenih bodočih načel določila, kako jih je treba imenovati in kam jih je treba šteti. Če se povrnemo k tako imenovani decentralizaciji in dekoncentraciji, oziroma k temu, kaj si predstavljajo unitaristi pod tema pojmom, smemo povedati, da pravi njihov strokovnjak dr. Pirkmajer tole:

»Prenos upravnih poslov, ki bi jih sicer morala vršiti država, na samoupravna oblastva, imenujemo upravno decentralizacijo. Dekoncentracija pa je decentralizacija v širšem pomenu, namreč vsak prenos poslov (pozor: ne prenos vseh poslov) iz središča, tedaj ne le prenos na samoupravno, temveč tudi na krajevno upravo.« Dajmo na stran okolnost, da govori dr. Pirkmajer samo o »upravni« decentralizaciji, in sklepčno tudi samo o »upravni« dekoncentraciji, ker je to morebiti nasledek navade, da vidi strokovnjak le »upravna« vprašanja in le »upravne« posle. Gornji opis prizadetih dveh točk je dvoumen že zaradi tega, ker se giblje natančno v unitarističnem časopisnem izrazoslovju. To je namreč razlog, da smemo razumeti določitev dr. Pirkmajerja tudi tako, da je decentralizacija »široka samouprava«, dekoncentracija pa »najširša samouprava«, oziroma, da izrabimo vse inačice iz »širokosti«: širša decentralizacija. Podoba je, da smo v tej smeri na pravi sledi. To nam potrjuje miselnost strokovnjaka, ki je celo svojo razpravo naslonil na dogmo »Država vrši upravne posle v prvi vrsti sama«. Tako se nam pokaže kljub precej zaviti razlagi strokovnjaka, da je prenos nekaterih poslov, do katerih ima sicer država prvenstveno pravico in od katerih država iz svoje volje nekaj poslov prepusti, na take samouprave, ki so same za sebe centralistično in unitaristično urejene.

decentralizacija,

prenos poslov, ki bi jih sicer morala vršiti država,

na samouprave in krajevne uprave pa naj bi bil

dekoncentracija.

Slednja bi bila torej decentralizacija države in hkrati decentralizacija samouprav — banovin. To bi bila vsa razlika med obema pojmom v oči unitaristov. Za pazljive oči drugih izvirata obe seveda od zgoraj navzdol in v »mejah« prepu-

zadevanju za popolno enakopravnost Srbov, Hrvatov in Slovencev veže s hrvaškim kmečkim gibanjem, ne da bi se pri tem ne oziralo tudi na podobno srbsko gibanje.

Smernice te slovenske politike so naslednje: Balkan Balkancem, a Sloveniji kot njega predhodnemu ozemlju narodno združitve in samovlado v okviru skupne države južnoslovanskih narodov, ki se ji nekoč pridruži še Bolgarija. Vzhodno jadransko obrežje spada južnim Slovanom; na zunanaj združeno in v notranjem svobodno južno slovanstvo postane najboljša obramba proti imperialističnim sosednjima velesilama. Slovenija je pomembna prednja straža te obrambe na severnem Jadranu, a njena usoda je odvisna od uresničitve demokracije in samoodločbe, ker le na tej osnovi se dá doseči trajen mir med narodi v tem kotu Evrope.

stitve poslov, ki bi jih morala sicer vršiti država, pa jih »nekako noče«. Če primerjamo te izsledke z dejstvi, vidimo, da je praktično njihova samouprava brez prilastka tako ljubezniva, da je sploh ni, s prilastkom »široka« sega (v zelo skromnem obsegu, to bomo še videli!) do »banovin« (in se tedaj »znanstveno« in v soglasju z »elementi državnopravne vede« imenuje »decentralizacija«), s prilastkom »najširša« pa sega do »občine«, kar bi bila »znanstveno« itd. »dekoncentracija«.

To so rešitve (»praktične solucije«) tega velevažnega političnega in gospodarskega vprašanja, ki na vsak način niso skregane z »zdravo« stvarnostjo. To so »pogledi«, o katerih bi bilo veleizdaja misliti, da ne izražajo »najpopolnejšega ravnotežja, ki je nacionalnim ljudem tako zelo danes potrebno«.

Ni naša krivda, če smo doslej pri sprehodu skozi labirint jutranjih modrovanj dosegli šele zunanj določitev pojmov decentralizacije in dekoncentracije. Potrebno je še k tem določitvam dodati pridržek, da slonijo naši izsledki na kaj — nedoslednih izvajanjih jutranjih decentralizacij in dekoncentracij. Vendar si smemo biti že samo po zunanji določitvi doslej doseženega dognanja v svesti, da črpata obe, decentralizacija in dekoncentracija, moč in oblast obstajanja iz enega vira, ki jima oddaja po lastnem sprevidu oblast in sredstva: iz državnega preudarka. Obe sta torej

drugotni obliki

upravljanja, in to drugotni obliki državne oblasti v določenem krajevno in pristojnostno zmanjšanim obsegu.

Toda tudi to še ni vse! Unitaristi razumejo decentralizacijo ali dekoncentracijo še v neki smeri, ki govori prav razločno o manjvrednosti samouprav in ki se skriva v razmeroma nedolžnem dostavku o »prenosu ne prav neizogibno bistvenih državnih poslov na teritorialne predstavnike državne administracije«. Ta stavek ne pomeni nič več in nič manj kot glasovito dvotirno upravljanje istovrstnih nalog v določenem krajevno in pristojnostno zmanjšanim obsegu! Da bo pa bralec že na tem mestu občutil, kaj to pomeni, navajam Pirkmajerja, ki pravi: »Zadostuje dejstvo, da nas je skušnja prepričala, da je harmonično in uspešno delovanje v dveh paralelnih tirih uprave

nemogoče, pa tudi skrajno neekonomično«.

Prenašanje poslov »na samouprave in na teritorialne predstavnike državne uprave« pa je ustvarjanje delovanja v dveh vzporednih tirih uprave. Pirkmajer, ki je nedvomno unitarist, pravi v strokovni razpravi, da tako delovanje sploh ni mogoče, da ni harmonično, niti uspešno, da pa tudi ni smotno. Neznani uvodnikar, ki je prav tako nedvomno unitarist, pa v »Jutru« oznamuje »široke in najširše« samouprave kot sad prenašanja državnih poslov na dvoje činiteljev: na samouprave in na pokrajinske predstavnike državne uprave. In ta, drugi unitarist govorič povzru še o tem, da se njegovi nasprotniki sučejo nad nevarnimi prepadi in kregajo z elementi državnopravne vede.

Po takem veseloaventičnem zgledu učenjaštva unitaristov jutranje strani smemo pač trditi, da ti unitaristi nimajo niti trajne, niti jasne predstave o tem, kaj naj bodo samouprave njihovega tipa. Kajti zgled nas uči, da so oni — po potrebi ali stiski — celo za take samouprave, ki bi uvedle nesmotno, neharmonično in neuspešno ter slaboglasno

dvotirno upravljanje,

da te samouprave brez ozira na »obsežnost« ne bi bile samo drugotne, manjvredne, temveč celo tudi vzporedne državni upravi. Vsi ti prilastki

nam porokujejo, da bi bile to samouprave, ki to sploh niso. Ker se po naši »skromni« državnopravni vednosti sodi bitje samoupravnosti po obsegu, v katerem razpolagajo samoupravna območja

svojepravno z javnim denarjem, ki se zbere na dotičnem ozemlju, in po pravici, da smejo samoupravna območja

sama določati,

iz katerih virov se zbira javni denar na njihovem ozemlju, nam povedo zgoraj naštetih prilastki »samouprav«, ki jih vidijo z unitarizmom operirajoči nasprotniki, da je prav tukaj

črta razvodnica

med našim in njihovim zrelščem. Navedeni prilastki njihovih »samouprav« so pa seveda logični nasledek unitaristične zamisli o »samoupravi«, ker te »samouprave« so zaradi enega samega središča, ki edino je svojepravno glede določanja virov za zbiranje javnega denarja in glede razpolaganja z njim, poleg drugotnosti, manjvrednosti in vzporednosti hkrati tudi samo

dokladne samouprave.

Logični dokaz nezdržljivosti unitarizma z resnimi samoupravami bi zdaj že imeli. Zgodovinski dokaz nam pa daje sam čas, ki je moral do danes preteči, da zaradi unitaristične ureditve države

nismo prišli

do samouprav niti po osemnajstih letih.

Trenutek! Kaj pa samouprave, ki so pričele delovati po vidovdanski ustavi in so živele do 5. oktobra 1929? Prosim. Pirkmajer nam šteje te samouprave med »terišča za politično razračunavanje«, mi se pa spominjamo, da je preteklo debelo število let od uveljavljanja vidovdanske ustave in do oživiljenja v njej predpisanih samouprav, kakor tudi, da so bile zaradi vzporednosti in finančne nesvojepravnosti samo sredstvo za iskanje novih virov, iz katerih naj se zbira javni denar, dajatve in davščine. Ko so te samouprave odpadle, pa za njih pridržani viri javnih dajatev niso — usahnili! Oktroirana ustava iz leta 1951 je v unitarističnem oziru še strožja od vidovdanske ustave. Unitaristi, ki zatrjujejo danes, da samouprave na podstavi vidovdanske ustave niso ustrezale, ker niso bile zadostne, naj bodo torej zelo previdni, kadar opisujejo obseg samouprav, kakršne bi bile po oktroirani ustavi, če bi jih bili v resnici uvedli. Kako so jih eskamotirali, kako so isti ljudje, ki nam tolčejo ušesa s svojimi »širokimi in najširšimi« samoupravami, izigrali celo v tej ustavi predvidene samouprave, nam priča njihov zakon o banskih svetih, ki so ga z zvitem popravkom zakona spremenili iz strokovnega svetovalnega zbora v surogat v ustavi predpisanih »banovinskih svetov«, katerih udje morajo biti izvoljeni, namreč v »banske svete«, sestavljene iz imenovanih pripadnikov vladajoče skupine.

(Dalje prihodnjic)

Iz Masarykovih spominov

(Nadaljevanje)

8.

Kot stvarno vsebino tega poglavja je označil Masaryk sam: »Avstrija je nesposobna reformirati se.« Ur.

Preden sem odpotoval, sem si hotel to Avstrijo in ta Dunaj še enkrat korenito ogledati.

Zlezel sem naravnost v levjo jamo. Po Pragi se je govorilo, da je cesarski namestnik Thun že prejel z Dunaja seznam tistih, ki naj jih zapre, in da sem med njimi tudi jaz. Šel sem torej (po svojem drugem potovanju na Holandsko) k Thunu, zaradi konfiskacije lista »Naša Doba« in pritiska na »čas«. Thun je bil spodoben mož, z njim se je dalo precej odkrito govoriti. Tokrat se mi je že od prvega pozdrava dalje zdel bolj rezerviran kakor drugokrat; roke mi ni dal. Odvedel me je v sobo poleg sprejemnice in zdelo se mi je, da za zaveso nekdo piše moje besede. Hotel sem mu vcepiti nekaj stvari v glavo. Predvsem, da je avstrijska vlada za nedavne balkanske vojne dovolila, prirejati zbirke za Srbe in Bolgare — kdo bi mogel pričakovati, da bodo naši vojaki v tako kratkem času to pozabili? In kar se rusofilstva tiče — da, mi smo rusofili, ali zaradi tega še ni nujno potrebno, da na vsak način ljubimo carja in njegov režim; vsekakor mora Dunaj imeti vsaj malo političnega taktičnega do naših vojakov. Dejal sem mu, da se z ruske fronte domov poslani ranjenci pritožujejo nad nezadostno postrežbo in zdravljenjem na bojišču; dejal sem mu, da so me vojaški zdravniki, notabene Nemci, že nekajkrat opozarjali, da je vojaško zdravništvo nezadostno. Vojaška uprava se ravna po nadvojvodi Francu Ferdinandu, ki ima vojaške zdravnike za ateiste in žide. Dejal sem mu, kaj so mi povedali vojaški zdravniki že za vojne, da se vojaška uprava ni pobrigala za obnovitev zdravil, da so prestara in brez učinka. Kirurški instrumentov ni dovolj, o roentgenu na fronti niti sledu. Pripovedoval sem

Usoda velikega kulturnega dela

Lepa, velika knjiga leži pred nami, prav za prav samo del te knjige, četudi obsega že ta del nad tisoč strani. Je to »Latinsko-slovenski veliki slovar«, ki ga je sestavil in uredil ob sodelovanju več naših odličnih kulturnih mož pokojni Fran Wiesthaler. Kakor beremo v uvodu, je prevzel tiskovne stroške škof dr. A. B. Jeglič, sledeč s tem lepemu kulturnemu izročilu svojega prednika ljubljanskega škofa Wolfa, ki je na enak način omogočil svoje dni izdajo velikega nemško-slovenskega slovarja. Toda 1925. leta je prišla nad škofijsko posestvo v Gornjem gradu vremenska katastrofa in onemogočila mecenu, da bi kril stroške nadaljnega tiska. Pred vojno je vsaj deželni odbor kranjski financiral take knjige. Tega ni bilo več. Prošnje do jugoslovenskih oblastev pa seveda niso imele uspeha. In tako je delo obtičalo ob dovršeni prvi tretjini. Ta zastoj v začetku dela je poln tudi osebne tragike. Saj gre pri tem slovarju za življenjsko delo visoko izobraženega in kulturnega moža, ki mu je posvetil vse svoje bogato znanje in vso svojo energijo. Odsel je pa v grob, v trpkem spoznanju, da za njegovo delo v naših razmerah še tistega skromnega priznanja ni bilo, ki ga zahteva samo tisk dragocenega rokopisa.

In tako je povest tega slovarja za čudo podobna zgodovini slovenske usode v znamenju jugoslovenstva.

»Društvo prijateljev humanistične gimnazije« je sicer storilo svojo dolžnost, kakor nam poroča v dostavku k predgovoru. Ko ni našlo v Jugoslaviji smisla za slovensko kulturno stvar, je iskalo pomoči in mecenov celo v tujini. Toda ta tujina ni mogla imeti smisla, ki ga lastna država ni pokazala. Da pa ne bi ležalo dotiskano gradivo brez koristi po skladiščih, je vendar izdalo nekaj izvodov skoraj po makulturni ceni, gotovo tudi v pričakovanju, da zbudi s tem vest tistih, ki se jih tiče.

Ko bere človek usodo tega velikega dela, se ne more ubraniti žalosti in srda. Deželni odbor kranjski, ki je zastopal komaj slabo tretjino Slovencev, je bil pripravljen, da ga pospeši in izda. Pri nas, v jugoslovensko-nacionalni Jugoslaviji, je bilo pa vsako moledovanje zastoj.

In to morebiti ni slučaj, a še manj je to izjema. Ves čas, kar so jugosloveni zavladali nad nami s svojim centralizmom, vidimo ta dosledni, trdovratni boj zoper slovensko učno knjigo. Naše najboljše pisatelje skušajo izrinuti iz njih, zgodovinsko resnico potvarjajo, slovensčino na brezprimeren način malote in zapostavljajo. Ni čuda, če se našim vestnim in dobrim znanstvenim pisateljem ne zdi, da bi se trudili ob pisanju šolskih knjig. Čemu, ko je pa vse zastoj! Čemu, ko bo pa nazadnje dobil veljavo obskuren prevod kakkega brezpomembnega pisca!

Zdi se, da je leglo jugoslovenstvo kakor mora na naše najboljše ljudi, da jih tlači in duši in jim ubija upe na dneve, ko bodo spet tudi Slovincem zasijale »milše zvezde«, ko danes. Kakor

da bi bilo jugoslovenstvo naša usoda, nepopravljiva in neodvračljiva! In zdi se, da je celo prijatelj tega slovarja že nekoliko zasegla ta defetistična miselnost.

Ali seveda, nobena stvar ne gre sama od sebe. In prav pri tem slovarju je treba, da se zavedo vsi, ki hočejo biti klicarji naše slovenske stvari, kaj jim je storiti.

Mi vemo, kaj vse leži na plečih Slovenije. Plačevati mora dajatve za stvari, ki se je včasih niti zdaleč ne tičejo. Prejšnja nacionalna vlada je na primer izdala Karadičev srbski slovar na državne stroške, to se pravi, tudi in v prvi vrsti za naš denar. Zato pa je dolžnost vlade tudi, da nam vsaj toliko našega denarja da nazaj, kolikor ga rabimo za izdajo tega našega slovarja. Dolžnost pa je slovenskih poslancev, ali vsaj tistih, ki bi hoteli to biti, da se za to tudi res pobrigajo.

Medtem naj pa stori banovina vse potrebno, da delo ne zastane ali da se celo ne zgubi. Vemo, kako ji je težko za denar, v tej deželi, ki so jo jugoslovenski nacionalisti s krivičnimi javnimi dajatvami skoraj spravili na boben. Vsega dela na mah ne bi zgrabila. Ali vsaj pripravlja ga lahko. Že zgolj ta dobra volja bo delo poživila in pognala naprej.

In to ji bo dobro zapisano takrat, ko bomo Slovinci spet svobodno lahko delali in razvijali svojo kulturo. Kajti večno vendar ne bo viselo nacionalno jugoslovenstvo nad nami. Narobe, videti je, da ga bo prej konec, kakor se splošno misli.

Opazovalec

Ni važno!

»Naša misel«, glasilo jugoslovenske nacionalne centralistične itd. mladine, piše:

Ni važno, ali bo Ljubljana dobila popolno medicinsko fakulteto, mnogo je važnejše, da imamo vsaj eno medicinsko fakulteto v državi, pa bilo v kateremkoli mestu, ki bi bila na absolutni višini, s potrebnim številom zgradb, klinik, zavodov, laboratorijev, asistentov itd. Ne vemo, ali se bo sploh kdaj začela izvajati taka politika, politika vsedravnega stališča; vemo pa, da je to neizogibni pogoj za vsak napredek.

No, mi vemo, da jim ni važno to in še marsikaj drugega ne.

Ne zdi se jim važno, kje je medicinska fakulteta, in če bo Ljubljana dobila popolno medicinsko fakulteto, ali ne. Kajti jugosloveni vedo, da tiste stvari, glede katerih ni važno, kje so, prav gotovo ne pridejo v Ljubljano, ampak kam na jug. Prav sedaj, ko bije Ljubljana boj za popolno medicinsko fakulteto, je ta jugoslovenski napad izza plota važen za nas, važen pa tudi za sovražnike našega razvoja. Očitno je naperjen samo zoper nas. Kajti menda celo jugosloveni ne mislijo resno,

o izkušnjah polkovnega poveljnika v Galiciji (nekega Madžara) in kakšne skrbi mi je razodel. Na ta način sem povedal cesarskemu namestniku precej; tudi o svojih opazovanjih v Nemčiji in na Holandskem. Iz tega, kako sem podčrtaval nekatera tamkajšnja opazovanja, je mogel posneti, da obstoje v tem pogledu v Avstriji pomanjkljivosti. Kar se politike tiče, sem povzemal, da bi morala biti Avstrija, če bi znali biti na Dunaju bolj nepristranski, Čehov vesela, ker nočemo, da bi bila popolnoma pod kontrolo Nemčije. Dal sem mu nekaj dokazov o protičeškem in protislovanskem delovanju in o obnašanju nemških častnikov pri avstrijskem generalnem štabu in v vojski (nemške pesmarice in podobno).

Po Kovandinih poročilih sem se mogel dotakniti ravnanja s Sokolom, cenzure itd. Cesarski namestnik je bil vidno iznenaden in osupel. Mislim, da se ne motim, če pravim, da je v svojem srečju v marsičem soglašal z menoj; pri odhodu se mi je zahvalil za obisk in je nekajkrat ponovil, da so ga moja izvajanja zelo zanimala. Roke mi zopet ni dal, toda med pogovorom je pripomnil, da ni specialno proti meni nič podvzel. Zaradi tega sem računl, da se mi tretji odhod v zamejstvo brez večjih težav vendarle posreči. Predložil sem mu neko določeno zahtevo: da namreč opozori nemške žide, naj bodo v svojem avstrofilstvu bolj rezervirani. V Pragi je vladal precej pomemben odpor zoper nemške žide, čule so se govorice, da se nameravajo izropati nemški listi in podobno; sam sem pri pametnih nemških židih interveniral v tem smislu. Bal sem se, da bi nemiri zoper žide slabo učinkovali v tujini in otežkočili moje delovanje. Thun mi je obljubil, da bo posredoval.

Cez nekaj dni sem Thunu še pisal in ga na nekatere stvari opozoril; moj namen je bil seveda tudi taktičen; tik pred odhodom ne pokaži slabe vesti in delaj se, kot bi nič ne bilo.

Da bi še enkrat revidiral svojo definitivno obsodbo Avstrije, sem se odpeljal na Dunaj, pogovoriti se z nekaterimi politikami.

Med drugimi sem šel h Körberju, s katerim

sem često zelo odkrito govoril. Tokrat sva govorila več kakor dve uri in preresetala vso situacijo; zlasti sem ga izpraševal o nekaterih osebah na dvoru. Svoje glavno vprašanje sem formuliral takole: Ali bo Dunaj sposoben izvesti potrebne reforme, če zmaga? Körber je po zrelem predurku in presoji oseb odgovoril popolnoma določno: ne! Zmaga bo okrepila stari režim in novi (Karl) ne bo v nobenem pogledu boljši; po zmagoviti vojni bodo odločali vojaki. In ti bodo centralizirali in germanizirali, nastal bo absolutizem s parlamentarnim okrasom. In Berlin, sem vprašal, ali ne bo toliko pameten, da bi svojega zaveznika pripravil do reform? Malo verjetno, se je glasila sodba.

Če bi bilo več prostora, bi mogel iz Körberjevih izkušenj na dunajskem dvoru in v njegovi okolici navesti mnogo naravnost anekdotičnih dokazov o nesposobnosti in npravni degeneraciji; ali tega ni več treba in Körberjevi spomini se gotovo ne bodo izgubili. Körberjevo gledanje na dinastijo, na Dunaj in Avstrijo seveda ni bilo tako kot moje, ni jih presojal z npravnega vidika — tem točnejša je bila njegova čisto politična diagnoza.

Poiskal sem tudi nekaj nemških znancev iz parlamenta. Potrdili so mi to, kar mi je povedal Körber in kar sem sam pričakoval. Spričo take resne odločitve sem hotel vendarle še zadnjikrat slišati, kaj mislijo Nemci sami o Avstriji. Iz teh razgovorov na Dunaju sem zlasti razbral, da so vojaški krogi tudi mirne Nemce naščuvali zoper nas. Nekateri, ki so bili poučeni, so mi omenjali, da se bodo pričele persekucije; vedeli so za bodoče administrativne in politične načrte (po zmagi), o katerih je govoril tudi Körber. Med drugim sem opazil, da bo dr. Kramář imel težkoče; njegova ruska politika je bila politično neizobraženemu Friedrichu trn v peti, panslavizem vseh barv in odtokov je bil za Dunaj in Budimpešto mōra. Opozoril sem bližnje znanec dr. Kramāra.

Po obisku na Dunaju je šlo le za to, pripraviti in urediti odhod v zamejstvo.

(Dalje prihodnjic)

da bi se Zagreb ali celo Belgrad hotela odreči svoji medicinski fakulteti v prid tisti eni, jugoslovensko važni. Sicer pa take odpovedi od njih nihče ne pričakuje. Odpovedujemo naj se samo mi Slovenci!

Že zadnjič smo opozorili, da za te jugoslovane ni važno, če imamo v Ljubljani pošteno bolnico. Pokaj bi nam, dokler so na jugu velikanske pokrajine okužene »z endemično sifilido«! Najprej je treba.

Potem bo morebiti važno, ali pa tudi ne. Važno ni bilo za jugoslovane sploh in za velikega jugoslovena Žerjava posebej, kam pride najvišje sodišče za Slovenijo. Da le v Ljubljano ne pride! Zato smo ga dobili seveda — v Zagrebu!

Nič ne de, če stane to slovenskega človeka, pravice v pravdi iščočega, lepe denarce. To za jugoslovane še nikoli ni bilo važno. Važno je zanje k večjemu, da pride nanje čim več tega denarja.

Vseeno jim je, tem jugoslovenom, kje se nahajajo naši socialni uradi. Zato so spravili glavni urad za delavsko zavarovanje v Zagreb. Spravili so ga v Zagreb kljub temu, da prej v Zagrebu takih zavarovalnih naprav in uradov še niso imeli, da bi že torej zgolj logika in upravna ekonomija zahtevali, da se ustanovi glavni urad v Ljubljani, kjer je tako rekoč organično zrasel in kjer smo ga imeli že desetletja. Ali take stvari za jugoslovane niso važne. Zato so pa zidali z denarjem naših slovenskih delavcev drugod razkošne — pre-razkošne — palače in z njihovim denarjem jih tudi vzdržujejo, zato mora ljubljanski okrožni urad, to se pravi delavstvo, ki je pri tem uradu zavarovano, leto za leto prispevati velikanske zneske za vzdrževanje okrožnih uradov na jugu, zato ne morejo dobiti včasih naši delavci potrebnih zdravil.

In če morajo zaradi vsega tega naši ljudje z doma, ki jim ne more dati kruha,

popolnoma propadejo, tudi to za te prijazne jugoslovane ni važno.

In tako dalje, in tako naprej!

Vse to pa seveda za jugoslovane ni važno, in če nas kaj veseli, je to, da so že kdaj priznavali, da jim ni važno.

Toda za nas Slovence je pa to važno, prav prekleto važno!

Kajti za nas je važno, če se odteka naš denar na jug, če pri nas skoraj ni javnih del zaradi tega, če mora naš človek propadati zaradi tega.

Nam Slovincem ni vse eno, če je pri nas brezposelnosti v obrti in industriji več ko drugje, kljub temu, da si pri nas brezposelni težje pomagajo, ko drugje, ker je pač pri nas poljske zemlje manj, ko drugje.

Sicer pa, nekaj morebiti res ni važno: ena juveč ali manj. Če bi nas dosedanje ne bile izmodrile, nas tudi ta ne bi. Važno je k večjemu, da takih ljudi ne zgubimo iz oči za — obračun.

Več aktivnosti!

Akademsko glasilo »1551« poroča, kako sta zagrebški in belgrajski rektor dosegla, da sta se tamkajšnji vseučilišči razširili ali da se bo to vsaj kmalu zgodilo, za slovensko pa ni mogoče nič doseči. Sestavek končuje:

V Ljubljani, kjer stoji slovenska univerza, najmlajša na teritoriju države, najmanj opremljena, najmanj dotirana, brez svojih poslopij, pod tujo streho, v Ljubljani take geste, kakor sta jo napravila belgrajski in zagrebški rektor, še nismo doživeli.

In vendar — menda ni rektorja na katerikoli univerzi na svetu, ki bi imel pri takem delu večjo podporo študentov in večje njihovo razumevanje, kakor bi to imel prav naš rektor. Nobenega bi morda ne spremljale tako globoke simpatije slovenske javnosti kot prav človeka, ki bi z vsem zanosom šel in vršil čudovito poslanstvo, da mu je kot rektorju univerze, za katero se je boril slovenski narod več kot pol stoletja, ker se je dobro zavedal, kaj pomeni za njegov obstanek njegova kultura, poverjena skrb za najvišjo slovensko kulturno ustanovo in naložena častna in velika naloga, da vodi delo in se bori za njen vsestranski razvoj ter jo usposobi za njene visoke naloge, ki jih ima v službi ljudstva in njegove kulture.

Ali bomo doživeli, da bo rektor slovenske univerze predložil prosvetnemu ministru izdelan program za celotno tehniko, za popolno medicinsko fakulteto, za novo univerzo, za nove fakultete. Ali bo res moral slovenski študent nadaljevati z akcijami in postavljati zahteve in utemeljevati potrebe slovenske univerze. Ali naj čaka vprašanje slovenske Akademije znanosti in umetnosti na iniciativo dvajsetletnikov?

Mi čakamo in pričakujemo — kako dolgo še?

K temu bi mi s svoje strani še pripomnili, da bi bilo malo manj uradniškega duha med našimi ljudmi gotovo zelo koristno. Vsako priložnost je treba izrabiti, četudi je še tako verjetno, da se ne bo nič doseglo, doseglo namreč v Belgradu. A doseglo se bo pri nas, zlasti če bodo vse upravičene naše zahteve dobro obrazložene in če bo seveda o vsem tudi javnost natančno in sproti poučena. Kajti nobena stvar ne more bolj zbuditi javne vesti in zavesti, kakor dejstvo, da upravičena stvar ne najde poslušala. Že zgolj to dejstvo bo vplivalo, da se bodo naše zahteve obravnavale z večjo pozornostjo.

Sicer je pa znano naše stališče, da pri centralističnem državnem sestavu ne bomo nikoli dosegli tistega, kar nam gre. Kajti to bi bilo zoper jugoslovensko nacionalni načrt »tibe in postopne likvidacije« slovenstva. Tudi o tem bi nam vsaka taka brezuspešna ali malouspešna zahteva dan za dnevom dajala dokaze. Ti bi bili pa tako živi, da bi preželi dušo zadnjega slovenskega človeka. In tedaj bi bil tudi čas, ko bi se vsak Slovenec že od daleč obrnil od slehernega jugoslovenskega centralističnega nacionalista

Splošni pomen Jesenic

Pod tem naslovom beremo v »Našem kovinarju, svobodnem glasilu delavstva KID«:

V zadnjem času se Slovenci vedno bolj pogosto oziramo na Jesenice. V nas se budi upanje, da nam bodo vrnilo Jesenice, kar so nam vzeli v Trbovljah: močno delavstvo. Življenje naroda, v katerem je delavstvo zlomljeno, je dandanašnji brez pogona in brez krmila. Eden vzrokov naše mizerije v zadnjih letih je ravno ta, da nam je državna gospodarska politika ubila Trbovlje in s tem trboveljsko delavstvo. Prav tako pa bi nam močno, to je zavedno, organizirano in enotno jeseniško delavstvo moglo pokazati izhod iz dosedanje mizerije.

Zato bi morala slovenska javnost zasledovati sedanje mezdno gibanje na Jesenicah z veliko pozornostjo. Ne gre samo za jeseniško delavstvo, čeprav bi uspeh ali neuspeh dva tisoč delavcev in nekaj tisoč družinskih članov moral biti zadosten razlog, da se vsa javnost vznemiri. Če bi vodna katastrofa ogražala življenje toliko ljudi, bi bile polne o tem vse prve strani listov. Toda tu gre za mnogo več. Tu gre za vse Slovence v Jugoslaviji, za njihovo moč. In vendar so poročali o pogajanjih za novo jeseniško kolektivno pogodbo zelo skromno. Ali tako zahteva samo podjetniški interes ali morda še kateri drugi, s podjetniškim ozko zvezani interes? Čigavi »slovenski« interesi se krijejo tukaj z interesi Nemca Westna?

Ne gre samo za delavski kruh na eni strani in za podjetniške milijone na drugi strani; gre za mnogo več. Slovenski intelektualci bi morali zato poskrbeti, da se zlomi zid molčanja in da vsa slovenska javnost spozna važnost jeseniškega mezdne gibanja.

S. I.

Izzivanje

O razmerah v mariborski železniški delavnici prinaša »Delavska pravica« dopis, iz katerega ponatiskujemo tole mesto:

V delavnici je tudi nekaj inženjerjev z juga, ki se kljub svoji akademski naobrazbi spozabijo tako daleč z raznimi južnjaškimi izrazi in kletvicami, da je poštenega Slovenca sram. S takimi izrazi slovensko delavstvo ni samo ponižano do skrajnosti, vzame se mu vsako dostojanstvo in žali naš verski čut. Tako obnašanje zelo kvarno vpliva na medsebojne odnose med slovenskimi železničarji-delavci in inženjerji, Srbi. Za vsako najmanjšo napako, ki jo delavstvo zagreši, ga kličejo na zapisnik. Nato slede občutne kazni, ena do tri dnevnice, glede na naš skromni zaslužek je taka kazen naravnost katastrofalna.

V dvojnem pogledu je navedeno dejstvo poučno: prvič ker takih pritožb še nismo slišali glede nobenega našega inženjerja ali uradnika v južnih krajih, drugič pa, ker nam spet kdaj ponazorjuje skrb jugoslovenov, kaj bo, če bi ta ali drugi naš izobraženec ne našel službe na jugu.

Sicer pa manjka samo še, da bo tak južnjak o priliki dostavil, da daje on našemu človeku dela in zaslužka.

„Pohod“ je hud

»Pohodu« seveda ni vseč naša ugotovitev, da v gentlemenskem sporazumu ne more biti prostora za nacionalstvo — contradictio in adiecto, ali po domače: protislovje v prilastku bi to bilo. Sicer pravi, da bi tak sporazum nam od srca privoščil, toda v tako privoščljivost bo nerad verjel tisti, ki je pred tem stavkom bral besede o mrzlici in paralizi, v katerih se očituje vsa togota umskega neobgljenstva. Mi ga lahko samo zagotovimo, kakor smo povedali že enkrat, da bi tudi brez tega zmerjanja ne bili nikoli mislili pri gentlemenskem sporazumu nanj, in da nas tudi tista beseda o svetlih trenutkih v naši 5. številki pred presodnimi ljudmi ne bo mogla kompromitirati.

In prav tako ne bo »Pohod« kompromitiral slovenstva, ko se je lotil najmodernejšega načina, da bi se prikupil navzgor, in ko je boj za slovenstvo razglasil preprosto za komunističen izdelek:

Lahko torej rečemo, da so bili komunisti prvi in glavni pokretniki slovenskega separatizma in da so vsi drugi današnji borci za samoslovenstvo pricapljali šele za komunisti.

Kajti tisti, ki berejo kaj drugega kakor »Narodno Odbrano« ali Hlešičeve »znanstvene« sestavke, tistim je na primer znano, kako je sodil Prešeren o jugoslovenstvu, in na primer jim je tudi znano, kaj je bilo za Cankarja ilirsko kolo-

Vsakovrstno damsko in moško svileno ter volneno PERILO

bogata zaloga žepnih robcev, nogavice, rokavice, modno blago, turistovske potrebščine

po najnižjih cenah

pri tvrdki

Josip Petelinc, Ljubljana
za vodo (blizu Prešernovega spomenika)

foktarstvo. A med njima in pred in za njima je še cela vrsta ljudi, ki so umsko in kulturno nekaj pomenili in ki so zato mislili in delali takisto.

Ne, tudi s to pohojeno logiko, da bi bilo treba vse Slovence in Hrvate zapreti kot komuniste ali njihove učence — tudi s tako ne pojde. Za nas pa je ta najnovejša nacionalna iznajdba samo priznak razpada. »Ideja«, ki se skriva za policijo, to je jugoslovenska nacionalna ideja.

Kaj pa naj dela drugega! Mar naj gre med ljudstvo? V Kerestincu in drugje so lahko opazili, kako misli ljudstvo o njih.

Nacionalizem, resnica in zdrava pamet

Nemški nacionalistični dnevnik »Münchner Neueste Nachrichten« piše v sestavku »Mir kalleči legitimizem«, da je zadnja leta pred vojno bilo izrivano nemštvo iz države avstro-ogrske monarhije...

Nacionalni dnevnik sicer ne pove, kdo je Nemce izrival in zatiral. Pa saj drug to tako ni mogel biti, kakor Slovani. Samo zato, ker so imeli Slovani toliko pravic in prednosti v Avstriji, so bežali iz nje. Menda jih je bilo strah lastnih krutosti nad nemškim narodom!

Sicer pa — nacionalistična prismuknjenost ne pozna nikjer meja. Zakaj manjka ji še tisto bore malo presodnosti, ki pomaga tudi podpopovprečnim, da se ustavijo vsaj pred smešnostjo.

In to so tisti nemški nacionalisti, katerih miselnost je na primer našemu »Pohodu« vzor. Zaradi kakovosti je vseeno dobro, če opozorimo na zvezo.

Prelomljena pogodba

»Ponedeljski Slovenec« piše:

Oktobrske volitve so minule; pomenile naj bi korak naprej v zgradbi stanovske države, dokazale pa so, da je vse govoričenje o stanovski ustavi, o stanovskem zastopstvu, o stanovski samoupravi norčevanje iz ljudi, ki so šli s stanovsko zavestjo na volišče. Nam niso prinesle nobenega razočaranja; saj smo vedeli, da gre vsem edinole za tem, da se vzame poštemim slovenskim gospodarjem in kmetom vpliv, ki so ga dobili v časih svobodnih volitev, ko je kmečka zveza jasno dokazala, kdo je gospod slovenske Koroške! Zato so tudi pustili severno Koroško mirno kljukastemu križu in koncentrirali vso propagando za volitve na slovenski del, in koroška deželna vlada je pod krmilom starega Hülgertha poslala v boj vse bojevnike iz plebisita, organizirane v Heimatbundu. Saj so le ti zastopniki stanovske države, ki ni — to smo sedaj končno le spoznali — nič drugega nego stari avstrijski birokratizem z različnimi novimi »bundi«, ki rabijo seveda novih direktorjev, sekretarjev in komisarjev brez števila.

Ko je prišel avstrijski fašizem do moči z nasilji, lomljenjem prisege na ustavo, umori ljudi, ki so branili zakon, smo takoj povedali svoje dvome, da bi pomenil prevrat kako zboljšanje za slovenskega človeka v Avstriji. Kajti fašizem ostane fašizem, pa naj si vzdene še tako krščansko krinko. Naši dvomi niso postali manjši kljub vsemu zatrjevanju Dollfussa in njegovih priganjačev, kajti v nobenem primeru ni lepих besed spremljalo kako vsaj skromno dejanje. Mnogo jih je bilo med nami, ki so v svoji pristno slovenski naivnosti in omejenosti pogleda za politične resničnosti še zmeraj upali, da vendar ne bodo dane besede snedli možje, ki so se cedili hvalisanja raznih krščanskih čednosti. No, prišlo je ljudsko štetje, ki nas je, v statistiki vsaj, izdesetkovalo huje, kakor kdaj najbolj vsenemški režim. Še so verjeli slovenski Korošci in v nacističnem uporu stali zvešto ob strani vlade. Zato jih je pa ta vlada izročila danes prav tem upornikom, da jih tlačijo in duše.

Danes na slovenskem Koroškem slovenski list ne sme napisati niti imena slovenske občine samo v slovensčini. Tako naredbo je zmogla zgolj »krščanska« Avstrija.

Od te »krščanske« Avstrije naj torej koroški Slovenci nikar ne pričakujejo kdaj pravice. Na-

robe, še na hujši pritisk se je treba pripraviti. Ne vzdigujejo zastoj v Avstriji nacisti svojih glav. Saj v bistvu izhajata oba fašizma, nemško-nacionalni kakor krščansko-nemško-nacionalni, iz istih miselnih podstav. Oba sta nastala samo tako, da sta vzela ljudstvu pravico odločitve. Pri vsem tem je prvi vsaj toliko simpatičnejši, ker ni hinavski in ne prikrija svoje brutalnosti za mazi-ljenimi besedami.

Zlasti nekaj moramo pri vseh teh stvareh imeti zmeraj znova pred očmi: Kakor ravna Avstrija s slovensko manjšino, pomeni sirovo kršenje saint-germainске mirovne pogodbe. Samo po tej pogodbi je pripadla Avstriji tudi Slovenja Koroška južno od Drave, kjer se je večina prebivalstva izrekla zoper njo. A po tej pogodbi se je Avstrija zavezala tudi, varovati in spoštovati pravice naše manjšine.

Avstrija je to pogodbo prelomila. Očitno torej tudi drugi pogodbeniki niso vezani več nanjo. Treba bo zato iskati nove rešitve in gledati na vprašanje slovenske manjšine v Avstriji v prihodnje samo s tega stališča.

Poročali smo že, da je nacionalistična Nemčija vzela državljanstvo Thomasu Mannu, gotovo najboljšemu nemškemu romanopiscu zadnje dobe. Sedaj mu je filozofska fakulteta bonnskega vseučilišča vzela še častni doktorat, ki mu ga je svoje dni dala. Dejanje je to, ki bo osramotilo pred nenacionalističnim svetom kulture in zdravega razuma fakulteto, ne pa pisatelja. Thomas Mann je odgovoril na to nacionalno neokusnost obširno v »Dopisovanju«, ki je izšlo v Zürichu. Poleg drugega pravi:

»Še sanjalo se mi ni, da bom moral preživljati svoja višja leta kot emigrant, doma razlaščen in preklican, v globoko potrebnem političnem protestu... Mnogo bolj sem rojen za reprezentanta kakor za mučenika, mnogo bolj za to, da prinašam nekaj višje veselosti na svet, kakor da gojim boj, sovraštvo. Kar najbolj napačne stvari so se morale zgoditi, da se je moje življenje tako krivo, tako nenaravno prevrglo... Gotovo, izzval sem besnost oblastnikov, ne šele v zadnjih štirih letih, ker sem ostal zunaj, ker nisem mogel zatreti izražanja svojega studa. Že davno prej sem to storil, ker sem videl prej kakor danes obupano nemško meščanstvo, kdo in kaj prihaja od spodaj... Dovolj mi je, če samo pomislim, kdo so ljudje, ki jim je dana žalostna zunanja slučajna moč, da mi odrekajo moje nemštvo, da se pokaže to dejanje v vsej svoji smešnosti.«

Malo je besed, ki bi bile splošno tako veljavne in hkratu tako strašno stvarno-resnične, kakor so

te Mannove besede. Saj je nacionalizem po vsem svetu enega in istega duha, ali bolje neduha, porojen iz zoologičnih nagonov primitivizma, označujoč dekadenco človečnosti in vstajenje npravstvenega barbarstva.

Širite naš list „Slovenijo“!

Mali zapiski

Prepovedani letaki.

Državno pravdnštvo v Zagrebu je prepovedalo širiti tele letake:

1. »Poverljivo!«
2. »Svim kotarskim i opštinskim organizacijama te narodnim zastupnicima Hrvatske seljačke stranke«.
3. »Izjava dr. Mačka, opća amnestija i pomilovanje«.
4. »Slovenskim kmetom — temeljni sili slovenskega naroda«.
5. »Poslednja poruka † Svetozara Pribičevića glavnom odboru i svima pristašima SDS«.

Vsi ti letaki so izšli v Zagrebu.

Stvari zore...

Sredi januarja je šel nemški ministrski predsednik Göring v Rim. Svet je vedel, da gre za sporazum med obema fašističnima državama, zlasti glede Španije (Gibraltar!) in glede potrditve nemških kolonialnih želja.

Konec januarja je Hitler v svojem velikem

govoru zahteval, naj se Nemčiji vrnejo kolonije. Te kolonije ima danes po večini Anglija.

Anglija je dala na to odgovor, ki je bil prav tako hiter kakor razločen: 400 milijonov funtov šterlingov, to je 95 milijard dinarjev za oborožitev. Vsota, ki bi je Nemčija in Italija skupaj ne premogli.

Stvari zore...

Nov monopol.

Poslanec Joca Georgijević (Srb) je predložil skupščini zakonski načrt, da se podražijo tovarne za špirit. Finančni minister Letica je na to odgovoril, da vlada že tak načrt sama pripravlja.

Podržavljenje špiritnih tovarn bi pomenilo monopol špirta in s tem podražitev, kajti gotovo je, da bo monopolno izdelovanje države, kakor zasebno, že glede na množico komisij, predsednikov, upravnikov, službenih potovanj itd. Nadalje bi pomenilo nadaljnjo osrednjitev tovarn na jugu, kakor zmeraj ob takih prilikah, in s tem povečanje brezposelnosti pri nas.

Naj pazijo torej tisti, ki so to dolžnost prevzeli!

Povišali so prejemke

narodnim poslancem. In sicer za 50 dinarjev na dan. Zasluzek narodnega poslanca znaša poslej 300 dinarjev na dan.

Popravek.

V uvodniku zadnje številke: Kaj je s Prekmurjem? popravi v 2. odstavku 1. vrsta zgoraj: naravno namesto »narodno« in v 4. odstavku 5. vrsta spodaj: 791 namesto 765.

Urednik in izdajatelj: Tone Klemenčič v Ljubljani

V Jugoslovanski knjigarni si naročite sledeče knjižne zbirke:

Leposlovno knjižnico Ljudsko knjižnico Zbirko domačih pisateljev Zbirko mladinskih spisov

za malenkostne mesečne obroke. Zahtevajte naš Vestnik, ki ga pošljemo brezplačno z natančnimi podatki.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Sava Radič-Mirt:

Črtomirjeva vrnitev

Načrt za filmsko tragedijo v treh dejanjih. — Dalje.
(Vse pravice pridržane)

Bogomila: Samo to še povej, striček, kako srečna je bila tvoja mati, ko se je izgubljeni sin vrnil v njeno naročje?

Starec Svetogoj: Že medpotoma mi je moj prijatelj in spremljevalec, pobožni in učeni druid odprl novi svet krščanske in stare druidske modrosti. Na materinem domu sem se kakor prerodil in začel novo, duhovno življenje. Vstopil sem v oglejsko semenišče v Čedadu in postal srečen duhovnik. Poglobil sem se v svete knjige, zlasti v resnico izvirnega greha, v evangelij sv. Janeza o besedi ali logosu, v pismo sv. Pavla do Rimljanov o duši in duhu. Vse mi je postalo jasno in z nenasitno vedoželjnostjo in ljubeznijo sem se vedno globlje potapljal v svete skrivnosti. In često sem se spomnil tudi stare bajke druidskega filozofa, da izvira zlo samo iz pokvarjenega, nezdravega telesa, s katerim se duh v življenju zveže. Patriarh je bil takrat oblastni Sigvald, sorodnik zadnjega langobardskega kralja, in moj učitelj v semenišču Alkuinov učenec Pavlin, artis grammatice magister. Irskogrški duh ljubezni in bratovstva je vladal v šoli.

Bogomila: Če si bil tako srečen, striček, zakaj si zapustil Čedad in se preselil v Solun?

Starec Svetogoj: Po odhodu Pavlina, ki ga je poklical Karel Veliki za učitelja na pariško dvorno šolo Alkuina, se je vse izpremenilo. Tudi v Čedad je vdrla ista frankovska metoda nasilja in laži, vladohlepnosti in grabežljivosti. Na eni strani se je zaostrel razpor med oglejskim in gradeškim patriarhom, med njima in salzburskim nadškofom, na drugi pa med stranko Frankov in Bizantincev. Bizantinci so celo oslepili istrskega škofa Mavricija zaradi frankovskega vohunstva. Frankovsko nasilje mi je zagrenilo življenje v Čedadu in drugič se je v meni dvignil upor zoper politično zlorabo vere in duhovščine. V tem svetem uporu so me potrdili grški in slovanski menihi. Prihajali so iz Soluna in Cari-grada preko Čedada v Rim. Tudi oni so kakor Irca in Anglosasi obsojali frankovsko metodo nasilne germanizacije ter oznanjevali krščanstvo v duhu ljubezni in narodnega jezika. Med tem mi

je stara mati umrla in poslovil sem se od oglejskega Čedada. V družbi slovanskih menihov sem se odpravil v Solun.

5. nastop.

(Na jezeru nastane srdito prerekanje, vik in krik. Z grozečim vihtenjem vesel se približa v čolnih množica razburjenih kmečkih fantov in mož.)

Mladenič (skoči iz čolna): Kje je Vihing? Čuli smo, da se skriva na otoku.

Množica: Proč z Vihingom, na grmado z njim! Mladenič: Hotel nam je sežgati nadškofa Metodija in našo svobodo na grmadi. Zdaj pa naj zgori njegova peklenska duša!

Starec Svetogoj: Možje in mladeniči! Slovenec se ne bori zahrbtno, Slovenec se bori odkrito na bojnem polju kot junak z junakom. Bog je rešil Metodija iz Vihingovih rok. Tudi mi prepustimo Vihinga božji obsodbi in kazni.

Kocelj: Možje in mladeniči, hvala vam, junaki! A danes ni še čas. Vrnite se o kresu, ko vzplamene grmade svobode in zapoje bojni rogovi!

(Zastor)

DRUGI PRIZOR.

1. nastop.

(Večer in soba v Abumašarjevem stolpu blejskega gradu z okni na štiri strani. Okoli levega okna so razstavljeni različni astronomski instrumenti: gnomon, trikvetrum, balculus, armila, astrolabium, kvadrant. Na srednjem zidu polica foliantov z zlatimi napisi:

Ptolemaios, Megale syntaxis, Tabrir al magesthi.
Hermes Trismegistos, Tabula smaragdina.
Abumašar, De magnis conjunctionibus.
Pod polico na zidu načrt ekliptike in astrološkega živalskega kroga. Na desni strani sobe alkimistično ognjišče z raznovrstno posodo in orodjem. S stropa visijo liki in podobe fantastičnih živali, v sredi sončna ploščina, obdana od žarkov in sedmih planetov z napisom:

Kar v zvezdah pisano stoji,
to Bog je sam napisal.
Dogodkov vseh in tvojih dni
je pot v nebo zarisal.

V sredi sobe miza s stoli in mrtvaško glavo, triročen svečnik z gorečimi voščenkami. Za mizo sedi v obleki kaldejskega maga Abumašar, zatopljen v foliante in račune. Arnulf stopa nestrpno od okna in opazuje jasno, zvezdnato nebo.)

Arnulf: Mojster Abumašar, ali zares nimaš srca? Duša mi drgeta kakor na žerjavici, ti pa sediš, nepremično sediš kakor senca... klada... kakor smola... (Prime Abumašarja za ramo.) Hej, veliki adept, kaj je treba toliko računati?

Abumašar (z orientalsko izreko): Bog usmiljeni in milosrčni! Računati? Gospod, mojster Pitagoras je rekel, da sestoji ves svet iz samih števil. V glavi se vrti računski stroj, v srcu utripa računski stroj. Vse je račun, samo račun. In račun računov je astrologija. (Zopet sede in se potopi v številke.)

Arnulf: Zapovednik ekliptike in planetov, kakor družinski oče živiš samo med zvezdami. Poznaš njih govore in navade. K oknu stopi in poslušaj! Kako živo migljajo in mežikajo te zlate oči, kakor bi se tiho, skrivnostno pogovarjale, O, ko bi le vedel, o čem? Pridi, računar, samo poslušni in odgovori! Vse se obračajo v eno stran, vse strmijo v njeno okno, da se pokaže njih najlepša sestra, triglavska vila, Bogomila. (Spet podrma Abumašarja.) Hej, Abumašar, ali čuješ? Bogomila šehzada... Kaj pravi horoskop njenih oči?

Abumašar: Bog usmiljeni in milosrčni! Gospod, ne mešaj mi računa!

Arnulf: Pusti že te prašne, plesnive foliante. Tu ven poglej, odprto božjo knjigo. Poglej tja na zahod, na Julijske Alpe. Skladi Triglava so naloženi kakor božje knjige. Na severu naslovna stran, okrašena s srebrnimi arabeskami Karavank in Stola. Na jugu mračna iniciala Osojnice. In proti vzhodu zaključna vinjeta savske struge, savskega polja do Sv. Jošta. Ah, in kje je moj »ex libris« z Bogomilo? (Spet podrma Abumašarja.) Človek, ali si živ ali mrtev? Če ti je premalo zgornjega neba, poglej to spodnje nebo v jezeru, pokojno pase pastirica luna svoje zvezdno čredo. Mirno počiva tam doli jezero kakor božje oko s temno, skrivnostno zenico otoka. O, zdaj pa se je zalesketalo kakor nežen, srebrn prstan z vkovanim draguljem na roki Bogomile.

Abumašar (pristopi in vzdahne): Da, prekrasen kraj, pravi raj, kakor da so se tu zlili žarki miline in lepote vsega sveta. Ah, in Bagdad, kraj miru? Samo senca tega kraja, mrtva senca zlata, srebra, biserov, draguljev, bisernega marmorja, svile, baržuna, brokata, preprog. Senca mrtve lepote. Tu pa prirodna, živa krasota, ki ne živi le zase. Kako oživlja in poživlja človeško srce! Večen, neizčrpen vir mladosti. Bog usmiljeni in milosrčni! Ako se kdaj zruši grški Olimp, gotovo preseli Jupiter svojo božansko družino sem na Triglav, sam si pa zgradi letno palačo na Bledu.

(Dalje prihodnjic)